

Fredrik Emanuelson

Mångkultur i romersk-katolska kyrkan i Sverige

Mångfald i Stockholms katolska stift. Utmaningen

IBLAND KAN DET kännas omöjligt mitt i allt det spännande, som när tre ordenssystrar från Nigeria ville bidra till dagens mässa med en traditionell offertoriedans. Bröd, vin och vatten som dansas fram till altaret inför Guds ansikte, ackompanjerade av trummor. Men, det var askonsdag, inte en dag som på våra breddgrader lämpar sig för dans, i synnerhet inte i kyrkan.

Men så här är det. Människor kommer till stiftet från många olika delar av världen. Några kanske har samma skäl som de av oss svenskar som lämnat landet, en del kommer för att arbeta inom områden där Sverige saknar arbetskraft och andra kommer som flyktingar eller som anhöriga till de flyktingar som redan fått uppehållstillstånd. Oavsett orsakerna till folks flyttning från ett land till ett annat, skapas kulturer i våra församlingar där många olika traditioner möts och bryts mot varandra.

Vi talar kanske om ett mångkulturellt samhälle eller en mångkulturell församling och menar vanligen att människor från olika kulturer finns sida vid sida och försöker integrera sig i detta samhälle eller i denna församling. Lite tydligare blir det när man säger att vi lever i en interkulturell verklighet, där de olika kulturerna står i relation till och påverkar varandra. Själva integrationsprocessen skapar också en ny kultur, eftersom även den befolkning som tidigare utgjort eller fortfarande utgör majoritetskulturen går igenom en integrationsprocess. Istället för att leva parallella

liv skapas något nytt tillsammans. Så kan det bli i samhället och så kan det bli i församlingen.

Men hur ser det ut i det nya sammanhanget, i den nya församlingen? Vad är det för frågor och utmaningar man möter? Upplevda eller faktiska krav kan innefatta fokus på individen och självförverkligande, som utgör högt ställda förväntningar på att lyckas. Vidare är det viktigt att synas och att ta för sig. Det försöker man göra i samhället, men samtidigt vet man inte hur det ska förverkligas i församlingen. Spänningsfälten är många. Individer och gemenskaper. Auktoritet och makt. Manligt och kvinnligt. Privat och offentligt. Viktigt och oviktigt.

Ibland tvingas vi försöka bygga eller skapa en interkulturell församling, om det överhuvudtaget ska bli någon församling på orten. Men vi är samtidigt medvetna om att det är svårt, om inte näst till omöjligt att hantera mångfald och olikheter. Vi tenderar nog oftare mot assimilering än mot en mer riktig integration.

Erga Migrantes

Till vår hjälp i stiftet har vi vår svenska översättning av det officiella dokumentet "Kristi kärlek till migranterna" (*Erga migrantes caritas Christi*, 2004).

Dokumentet belyser och ger riktlinjer om den katolska kyrkans omsorg om migranter samt de mångkulturella utmaningar som katolska stift står inför. Dokumentet är skrivet i huvudsak för en katolsk inomkyrklig målgrupp och speglar en katolsk teologisk frågeställning. Samtidigt återfinns flera av de utmaningar den sekulära staten står inför, och frågor och svar har paralleller till det sekulära samtalet om mångfald.

Dokumentet inleds med att konstatera människors rörlighet och globalisering i dagens värld. Därefter övergår man att se på det pastorala mottagandet. I det stora sammanhanget återfinns å ena sidan en världsvid öppenhet och nya möten, å andra sidan

krav på lokal identitet, eftersom varje människas kulturella särdrag är medlet till att kunna förverkliga sig själv (§ 35). Väl på plats börjar inkulturationen med ett lyssnande, för att kunna urskilja värden som står i samklang med evangeliet. Anmärkningsvärt är argumentet att tolerans inte räcker, utan det krävs betydligt mycket mer. Slutmålet är att migranterna ska delta fullt ut i stiftets liv (§ 77).

I samma stora sammanhang påminns vi om vad det innebär att vara en del av den katolska kyrkan. Kyrkan är en gemenskap som ger värde åt de legitima särdragen i de olika katolska gemenskaperna. Kyrkan är missionerande och förmedlar det dyrbara åt andra. Kyrkan liknas också vid ett folk på vandring (migranter).

Det pastorala arbetet karaktäriseras av att arbeta med en viss etnisk grupp/rit för att skapa en sann katolsk anda (§ 38), och för att kunna bevara universalitet och enhet, som inte kan stå i motsatsförhållande till ett specifikt pastoralt arbete (med egna präster) och på migranternas modersmål.

En nyckel till vad det handlar om är begreppet ”en välkommandets kultur” (§ 39). Det är frågan om en mottagande gemenskaps integritet. Att ta emot varandra, godta varandra, såsom Kristus har godtagit oss (jfr Rom. 15:7), är något man gör i ett sammanhang av frågor om demografi, arbete, arbetsförhållanden (svartarbete), omvårdnad av äldre, kriminalitet, människosmuggling, trafficking etc. Frågan är vad det innebär att verkligen välkomna människor in i en gemenskap och hur man gör detta.

I denna ”välkommandets kultur” finns flera faser som sträcker sig från akutläge, hjälp i allmänhet eller ”första hjälpen” till ett välkomnande i dess fulla betydelse (på lång sikt), som mynnar ut i en integration (konstant arbete under en lång period, § 42). Den första fasen är mest tydlig och konkret, eftersom behoven är mer konkreta, medan de följande faserna kräver att man ger utrymme åt den andres kultur, samtidigt som man ställer krav på att den andre lär sig svenska och en förståelse av kulturen och dess historia i Sverige.

Just Stockholms katolska stift är förmodligen en av Sveriges mest mångkulturella institutioner och i särklass mest mångkulturella trossamfund. Den katolske biskopen av Stockholm, Anders Arborelius, talar ofta om hur stiftet utgör en integrationsverkstad (t ex i Signum 2014/3) som har mycket att tillföra det offentliga samtalet i Sverige. Stiftet består idag av 44 territoriella församlingar och ett tjugotal nationella eller språkliga missioner. I en större församling kan man arbeta med uppemot 80-90 olika nationaliteter.

Vad är då vårt ansvar när vi välkomnar människor in i vår gemenskap, och vilket ansvar har de som vi välkomnar? I den katolska kyrkan är det naturligt att det primära är omsorgen om det andliga livet, men inte minst i en första fas behöver en församling se till att grundläggande behov finns – helt enkelt att ge det stöd som behövs för att bygga upp en tillvaro. Grunden kan beskrivas religiöst men utgörs egentligen av de mänskliga rättigheterna. Men i den katolska kyrkan utgår man teologiskt från gemenskapen, i vilken individen befinner sig, medan en stor del av den sekulära kritiken handlar om en vägran att se rättigheter utifrån en migrantgrupps kollektiva identitet.

Däremot är det inte särskilt problematiskt att i personen känna igen och erkänna individens rätt till både religiös och kulturell identitet. Samtidigt ger riktlinjerna i *Erga migrantes* nationella och språkliga missioner kollektiv rätt till särskild själavård på det egna språket. Detta kan ske inom församlingens verksamhet eller om en nationell mission är tillräckligt stor, kan man upprätta församlingsstrukturer i stiftet (§ 49-51). De orientalisk-katolska kyrkorna däremot har egen kyrkorätt och har därmed rätt till egen själavård, egen liturgi och i möjligaste mån egna kyrkliga strukturer (§ 52-55).

I *Erga migrantes* finner vi både individens rätt och kollektivets. Den kollektiva rätten att leva och utöva sin religion på sitt eget språk är ett värde i sig. Men detta värde är inte absolut och inte heller är tanken om religioners egenvärden relativ. Allt detta kan

prövas mot högre värden (§§ 61–64, 66). Rätt utfört leder allt detta till fred, eftersom religioner och kulturer som möts i dialog är förutsättningen för fred. Företeelser som ghetton (jfr ”Chinatown” och ”Little Italy”) bör undvikas, liksom fullständig assimilerings, där en migrantgrupp förväntas uppgå i det omgivande samhällets majoritetskultur (§ 78).

Ytterligare en aspekt är att religionen i sig utgör en formidabel integrationsfaktor och att de många möten och kontakter som tas i en församling hjälper migranter både in i den nya kulturen och in i samhällslivet.

Församlingsledarna, d.v.s. präster och på vissa håll ordenssyst-rar, har en unik roll att spela. Just riktlinjerna i *Erga migrantes* är mycket tydliga med vad som gäller för de präster och ordenssyst-rar som själva kommit som migranter. De bör vara väl förtrogna med språket och den lokala kulturen, samt lära sig uppskatta de positiva sidorna av denna kultur, så att de kan förmedla respekt och uppskattning av det mottagande landet till de migrantgrup-per de betjänar (§ 77) – till och med så mycket att de älskar det och försvarar det (s. 95). Om detta inte blir verklighet, blir själa-sörjarna snarare ett hinder.

Här blir de pastorala utmaningarna stora. Under fortbildning för präster som just kommit till Sverige är detta frågor som tas upp (samtal med Hedvig Larsson): Kan någon som inte själv vet så mycket om hur det är att leva som katolik i Sverige vägleda någon som har en viss (eller ibland mycket stor) erfarenhet av detta, i frågor som handlar just om hur man ska leva som katolik i Sverige? Och för dem man vägleder: man får tydligen inte vara för ”svensk” i de katolska sammanhangen, men samtidigt bör man vara någorlunda ”svensk” i alla andra kontexter. På samma sätt förväntas man vara ”katolsk” i de kyrkliga sammanhangen, men inte i resten av tillvaron.

Men allt kan inte ges bort utan den som bygger upp en till-varo i ett nytt samhälle måste själv ta ansvar för integrationen: ”De främsta aktörerna i det pastorala arbetet [att integreras i

församling och samhälle] bör vara invandrarna själva.” (§ 91) När dessa samlas i nationella missioner ” ... måste man lägga en allt större betoning på inter-etniska och interkulturella relationer” (idem).

En annan fråga som i grund och botten är den största pastorala frågan i Stockholms katolska stift, är hur man kan bli ett stift eller en församling som en enhet i en mångfald. När mässor firas på flera språk i samma församling, var finns då mötena mellan kulturerna? Och var finns enheten när församlingen efter söndagsmässan delar upp sig på respektive språk vid borden under kyrkkaffet? Visst är det grundläggande att sammanhållning är grundat på förtroende, känsla av tillhörighet eller identifikation med en gemenskap/en grupp. *Erga migrantes* besvarar dessa frågor utförligt. I den mån Katolska kyrkan liknas vi en institution, finns påven och petrusämbetet som en enande faktor (§ 37). Förutom påven kan man i den katolska kyrkan också peka på den katolska läran som är densamma världen över, även om de kulturella uttrycken kan variera.

Bilderna av kyrkan är kända såsom Kristi kropp och lemmarna, vinträdet och grenarna. I *Erga migrantes* är den huvudsakliga bilden ”pingstens kyrka” (§ 16). När Anden utgjuts och människor som talar olika språk förstår varandra betraktas detta som en bild av kyrkans födelse. Detta betyder att mångfald enad i Anden är vad Kyrkan är, d.v.s. det tillhör hennes väsen. Hela kyrkan tillsammans med migranterna påminns om att den heliga familjen tvingades fly till Egypten, till främmande land (§ 15). Kyrkan är därför i sig mångkulturell (§ 16) och att vara katolik är att ha drag av en kosmopolit.

Erga migrantes avslutas med ett formellt kapitel med ”juridisk-pastorala föreskrifter” för organisation av migrantsjälavården. Dessa föreskrifter skall implementeras i stift och församling.

Kyrkan bakom frågan?

Katolska kyrkan betraktar sig själv som en universell och lokal kyrka, den är just ”allomfattande, allmän”. I Sverige har den fått registrera sig som den ”Romersk-katolska kyrkan”, vilket stämmer i den mån hon lyder under biskopen av Rom, påven, men inte alls ifråga om de många orientaliska katoliker som finns i Sverige och som är allt annat än ”romerska”. Däremot kan en katolik resa jorden runt och finna samma gudstjänst och samma tro och lära. Hon behöver inte uppsöka en egen ”kyrka i utlandet”, för kyrkan är redan på plats utan att ”vara utomlands”. På så sätt är vi vana vid globalisering. Samtidigt är den lokala församlingen, med mässa, sakrament och gemenskap, det egentliga hjärtat i det katolska livet. Biskop Anders Arborelius är garanten för enhet och gemenskap mellan alla katolska församlingar och missioner i Sverige, och påven, biskopen i Rom, är garanten för enhet och gemenskap mellan alla katolska stift och församlingar i hela världen.

Katolska kyrkan är inte en nationalkyrka, men kulturer och traditioner är viktiga i katolska sammanhang. För den största av de nationella missionerna i Sverige, den polska missionen, är den egna historien intimt förknippad med den katolska kyrkan. Trots att tron och läran är desamma, kan de folkreligiösa uttrycken skilja sig markant åt. Det är evangeliet och tron som behöver slå rot i den lokala kulturen – inkultureras.

Katolska migranter vill förstås bevara sitt språk och sina traditioner. Men också i stift med en stor grupp eller t.o.m. en majoritet migranter sätts enheten framför de olika traditionerna. I vårt stift får man inte bilda egna nationella församlingar, utan prästerna reser i stället runt i stiftet och betjänar den egna missionen.

Spänningarna finns förstås. De geografiska förskjutningar som finns i omvärlden påverkar också oss i Sverige. Vi växer i Afrika, Amerika och Asien, men minskar i Europa. Snart kommer det

att finnas fler katoliker i Afrika än i Europa, och sen kommer även Asien att gå förbi Europa. Katolska kyrkans tyngdpunkt kommer snart inte att vara i Europa och västvärlden. När vi ser framåt kommer det att vara avgörande för den katolska kyrkan att kunna behålla förmågan att samla och ha fördrag med olika kulturer och traditioner. Detta gäller i synnerhet när ”främlingen” vill bo hos mig.

Avslutande tankar

I vårt mångkulturella samhälle behöver vi finna ett sammanfogande kitt om inte segregationen ska komma att öka. Det är detta vi ser i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö. Just därför har vi som multikulturell eller interkulturell kyrka i Sverige ett särskilt ansvar att bidra med vår erfarenhet till det offentliga samtalet och det omgivande samhället. Stiftet och den katolska gemenskapen i Sverige är inte stor och resursstark, men vi bär på en stor skatt av erfarenheter av hur det är att leva tillsammans med människor från olika länder och kulturer.

Detta är en skatt att dela med sig av. Att på olika sätt spegla den mångkulturella och interkulturella verklighet som vårt stift lever i och tillsammans reflektera över vad det innebär. Det är en enorm kompetens och erfarenhet som vi har att förvalta. Ständigt på nytt måste vi finna nya vägar till dialog och möte mellan olika grupper, för frestelsen att begränsa sig till den egna, trygga lilla gruppen är alltför tydlig. Stiftets huvudsakliga pastorala arbete sker i församlingar, där man samlar troende av olika bakgrund med svenska som liturgiskt språk eller i missionerna, där man använder sig av ett annat språk både i liturgin och i den övriga verksamheten. Det är en viktig uppgift att försöka knyta närmare band mellan församlingarna och missionerna, så att relationer mellan människorna fördjupas.

Enhet i mångfald. Detta är kanske det bästa sättet att uttrycka både den teologiska termen katolicitet och den motsvarande soci-

ologiska multikulturaliteten. Här i Sverige verkar det teologiska och sociologiska sammanfalla. Men som kyrka kan vi aldrig luta oss tillbaka. Vi har ett uppdrag från Gud att stärka den enhet, som vi har i tron, hoppet och kärleken.

FADER FREDRIK EMANUELSON OMI, är biskopsvikarie för evangelisation i Stockholms katolska stift.

LITTERATUR

Kyrkan i världen av idag, *Gaudium et Spes*, (Katolsk Dokumentation 7), Andra Vatikankonciliets pastoralkonstitution, Katolska Bokförlaget, Uppsala 1996.

Kristi kärlek till migranterna (*Erga migrantes caritas Christi*), Stockholms Katolska stift/Veritas, 2004.

Minna Salminen-Karlsson: "Det är ju faktiskt två världar som inte går ihop: Unga katoliker i Sverige" (Gidlunds, 2005).